

Research Article

Sociological Analysis of the Relationship between Socio-Economic Status and Environmental Behavior of Shiraz Metropolis Residents

Asghar Mirfardi¹

Associate Professor, Department of Sociology & Social Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Dorna Salamatian

PhD Student, Department of Sociology & Social Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Received: 2025/08/10 Accepted: 2025/10/31

<https://doi.org/10.22034/jis.2025.2068456.1037>

Extended Abstract

Introduction: Today, metropolises face numerous challenges in physical, environmental, social, and cultural dimensions. Rapid urbanization and population growth have brought detrimental consequences for these cities. Shiraz, one of the largest metropolises in Iran, has recently been confronted with various environmental problems to which humans have remarkably contributed. These problems are mainly rooted in the materialistic, domineering, and expansionist behavior of contemporary humans. Since a substantial part of citizens' beliefs and behaviors is related to their social status, socioeconomic status seems to be a crucial factor influencing environmental behavior. This study aims to investigate the environmental behavior and its relationship with their socioeconomic status.

Method: This research has been administered using the survey technique. The population included residents of Shiraz aged 18 years and older that 400 people were chosen as the sample by means of a stratified proportional sampling method. Environmental behavior was measured using the scale developed by Mirfardi et al. (2017), and socioeconomic status was assessed employing the scale developed by Radman (2017). The validity of the research instruments was assessed through face validity and the reliability was examined using Cronbach's alpha, that its values for the environmental behavior was 0.85, and for the socioeconomic status 0.72.

Findings: The results showed that the mean socio-economic status was 13.3, and the mean environmental behavior was 37.3. Socioeconomic status and age showed positive and significant relationships with environmental behavior among Shiraz residents. A significant difference existed between men's and women's environmental behavior scores, with women being more responsible than men. Significant differences were also found in environmental behavior based on respondent's educational level, parental education, and marital status. Individuals with doctoral degrees, those whose parents held doctoral degrees, and married individuals demonstrated more responsible environmental behavior than other groups. Regression analysis showed that the independent variables are able to explain 0.14 of the variances in the dependent variable.

Conclusion: Examining the role of socioeconomic status in environmental behavior requires attention to intra-status differences and types of environmental behavior. In this study, middle and upper classes reported more responsible environmental behavior. Given that socio-economic deprivation impacts on prioritize and behavior of individuals toward the environment, performing policies for poverty reduction and providing effective environmental education to change attitudes and the environmental behaviors seem necessary. Furthermore, utilizing both formal and informal education can play a significant role in strengthening attitudes and promoting responsible environmental behavior, in particular among youth and adolescents.

Keywords: Environmental behavior, Socio-economic status, Shiraz.

Citation: Mirfardi, A. & Salamatian, D. (2025). Sociological Analysis of the Relationship between Socio-Economic Status and Environmental Behavior of Shiraz Metropolis Residents. *Journal of Industrial Sociology*, 2(2), 66-84.

1. Corresponding author, E-mail: amirfardi@shirazu.ac.ir

مقاله پژوهشی

تحلیل جامعه‌شناختی رابطه پایگاه اقتصادی- اجتماعی و رفتار محیط‌زیستی ساکنان کلان شهر شیراز

اصغر میرفردی^۱

دانشیار، بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

درنا سلامتیان

دانشجوی دکتری، بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۹

<https://doi.org/10.22034/jis.2025.2068456.1037>

چکیده مبسوط

مقدمه: امروزه کلان‌شهرها با چالش‌های متعددی در ابعاد کالبدی، زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی مواجه‌اند. رشد شهرنشینی و جمعیت، پیامدهای زیانباری برای این شهرها بدنبال داشته است. شیراز، به عنوان یکی از کلان‌شهرهای ایران، با مشکلات زیست‌محیطی گوناگونی روبروست که سهم انسان در ایجاد آن‌ها قابل توجه است. این مشکلات ریشه در رفتار مادی‌گرایانه، سلطه‌جویانه و توسعه‌طلبانه انسان معاصر دارند. نظر به اینکه، بخش قابل توجهی از باورها و رفتارهای شهروندان با جایگاه اجتماعی آن‌ها مرتبط است، پایگاه اقتصادی-اجتماعی یک عامل مهم در شکل‌گیری رفتار زیست‌محیطی است. پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت رفتار زیست‌محیطی و ارتباط آن با پایگاه اقتصادی-اجتماعی انجام شده است.

روش: این پژوهش با استفاده از روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری، ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز بود که نمونه‌ای ۴۰۰ نفری از آن‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب گردید. رفتار محیط‌زیستی با مقیاس میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) و پایگاه اقتصادی-اجتماعی با مقیاس رادمان (۱۳۹۶) سنجیده شد. برای اعتبارسنجی، از اعتبار صوری استفاده شد و پایایی ابزار با روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت که مقدار آن برای رفتار زیست‌محیطی ۰/۸۵ و برای پایگاه اقتصادی-اجتماعی ۰/۷۲ بود.

یافته‌ها: براساس یافته‌های توصیفی، میانگین پایگاه اقتصادی-اجتماعی پاسخگویان ۱۳/۳ و میانگین رفتار محیط زیستی ۳۷/۳ است. نتایج نشان داد، پایگاه اجتماعی-اقتصادی و سن با رفتار محیط‌زیستی رابطه مستقیم و معناداری دارند. به علاوه، تفاوت معناداری بین میانگین رفتار محیط‌زیستی زنان و مردان وجود دارد و زنان، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند. همچنین، بین رفتار محیط زیستی با توجه به میزان تحصیلات، میزان تحصیلات پدر، میزان تحصیلات مادر و وضعیت تأهل، تفاوت معناداری وجود دارد. افراد با تحصیلات دکتری، تحصیلات دکتری پدر و مادر و متأهل‌ها، رفتار محیط زیستی مسئولانه‌تری دارند. تحلیل رگرسیونی نشان داد متغیرهای مستقل مورد بررسی توانستند ۱۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند.

نتیجه‌گیری: بررسی نقش پایگاه اقتصادی-اجتماعی در رفتار محیط زیستی، نیازمند توجه به تمایزات درون پایگاهی و نوع رفتارهای محیط زیستی است. در جامعه مورد مطالعه، طبقات متوسط و بالاتر رفتار مسئولانه‌تری نسبت به محیط زیست گزارش کردند. از آنجا که محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی بر اولویت‌بندی و رفتار افراد نسبت به محیط زیست تأثیر می‌گذارد، اجرای سیاست‌هایی برای کاهش فقر و ارائه آموزش‌های مؤثر برای تغییر نگرش و رفتار زیست‌محیطی ضروری به نظر می‌رسد. همچنین، استفاده از ظرفیت‌های آموزش رسمی و غیررسمی می‌تواند در تقویت نگرش‌ها و ترویج رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی نقش مهمی داشته باشد و به ویژه جوانان و نوجوانان را به سمت این‌گونه رفتارها سوق دهد.

کلیدواژه‌ها: رفتار محیط‌زیستی، پایگاه اقتصادی- اجتماعی، شیراز.

ارجاع: میرفردی، اصغر، سلامتیان، درنا. (۱۴۰۴). تحلیل جامعه‌شناختی رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار زیست محیطی ساکنان کلان شهر شیراز.

مجله جامعه‌شناسی صنعتی، ۲(۲)، ۸۴-۶۶.

امروزه کلان‌شهرها با مشکلات زیادی در زمینه‌های کالبدی، محیط‌زیستی، اجتماعی و فرهنگی روبرو هستند. افزایش شهرنشینی به همراه گسترش روزافزون افزایش جمعیت (ایران‌محبوب و میرفردی، ۱۳۸۲)، نتایج زیانباری در زمینه حاشیه‌نشینی و محیط زیستی (میرفردی، ۱۴۰۲) برای این‌گونه شهرها به همراه داشته است. یکی از کلان‌شهرهای مهم کشور، شهر شیراز است که در سال‌های اخیر با مشکلات متعددی در حوزه محیط‌زیست روبرو بوده است (میرفردی و سلامتیان، ۱۴۰۳؛ نواح و فروتن‌کیا، ۱۳۹۷: ۱۲۲). جمعیت بیش از اندازه شیراز، آلودگی هوا، موقعیت توپوگرافی شهر، وارونگی هوا، استقرار صنایع بزرگ و واحدهای عمده تولید و توزیع کالا، کمبود امکانات و تأسیسات جمع‌آوری و تصفیه پسماندها، ترافیک و بسیاری مشکلات دیگر منجر به ایجاد مشکلات گوناگون محیط‌زیستی شده و زندگی مطلوب در این شهر را با چالش روبرو کرده است (موحد و سلامتیان، ۱۴۰۰). انسان از دیرباز با محیط‌زیست خود ارتباط پایدار و مداوم داشته است. این ارتباط در طول دوره‌های مختلف دستخوش تغییرهای فراوانی بوده است (دانلاپ و کاتن^۱، ۱۹۹۳: ۲۷۰). در دوران باستان و پیش از انقلاب صنعتی، محیط‌زیست از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. در برخی از نگرش‌ها و جهان‌بینی‌ها، محیط‌زیست به‌عنوان امری قابل ستایش و مقدس تلقی می‌شده است. در ذهن ایرانیان باستان، هندیان و یونانیان قدیم، طبیعت و عنصرهای آن گردانندگان اصلی جهان به شمار می‌آمده‌اند و محبت نسبت به طبیعت، در تمامی وجوه زندگی آن‌ها رخنه کرده بود. پس از انقلاب‌های صنعتی و علمی و صنعتی در دوران مدرن، انسان با اعتقاد به توسعه و رشد تکنولوژی به‌عنوان عاملی برای دست یافتن به سعادت و رفاه، سعی بر تسلط و کنترل بر طبیعت نمود و بدین‌وسیله زمینه‌های ویرانی و از بین بردن طبیعت را فراهم نمود

(مثنوی و همکاران، ۱۳۹۱). درواقع، مسائل محیط‌زیستی، ناشی از رفتار مادی‌گرا، سلطه‌جو و توسعه‌طلب انسان معاصر است (زمانی مقدم و سعیدی، ۱۳۹۲؛ مهرآرا و همکاران، ۱۳۹۶).

از نظر مفهومی، رفتارهای محیط‌زیستی، مجموعه‌ای از رفتارهای افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که در یک طیف وسیع، آمادگی خاص، احساسات و تمایلات برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود (جهان‌پرور و بهرورزی، ۱۳۹۸). رفتارها و کنش‌های محیط‌زیستی ضمن اینکه بر بیشتر مسائل و تهدیدات محیط‌زیست تأثیر می‌گذارند، خود نیز از عواملی تأثیر می‌پذیرند. پژوهش‌های گوناگون نشان داده‌اند که عوامل گوناگونی بر رفتارهای محیط‌زیستی تأثیر دارند که از جمله آن‌ها می‌توان به پایگاه اقتصادی-اجتماعی اشاره کرد (میرفردی، ۱۳۹۵؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۷؛ خسروی کیا، ۱۳۹۷؛ موسر و سیلک^۲، ۲۰۱۸). پایگاه اقتصادی اجتماعی، به جایگاه فرد برحسب میزان بهره‌مندی از سرمایه اجتماعی و اقتصادی اشاره دارد. برداشت‌های گوناگونی درباره پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار محیط زیستی وجود دارد، برای نمونه، نیلسن^۳ و همکاران (۲۰۲۱) نشان دادند که افراد دارای برخورداری از امکانات اقتصادی بالا، بیشتر به محیط زیست آسیب می‌زنند، در حالی که میرفردی (۱۳۹۵) و فرهادیان بابادی و همکاران (۱۴۰۲) نشان دادند که بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار محیط زیستی، رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از باورها و رفتارهای شهروندان در پیوند با منزلت اجتماعی آن‌ها است، به نظر می‌رسد پایگاه اقتصادی-اجتماعی، یکی از عوامل مهم در چگونگی رفتار محیط‌زیستی باشد.

شهر شیراز به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای مهاجرپذیر کشور با مسائل متعددی در زمینه محیط‌زیست روبروست. افزایش جمعیت، کاهش اراضی طبیعی و کشاورزی، آلودگی هوا،

3. Nielsen et al.

1. Dunlap & Catton
2. Moser & Silke

افزایش میزان مصرف آب و ... از جمله مسائلی است که این شهر با آن روبروست. پیامدهای تخریب محیط‌زیست متوجه همه جهان و رهایی از آن، معطوف به همکاری و تغییر رویه همگان است. از این رو، نمی‌توان از نقش بازیگران اصلی، یعنی شهروندان، چشم‌پوشی کرد (برزگر، ۱۳۹۵؛ دیلم‌صالحی، ۱۳۹۳).

هرگونه مطالعه در زمینه مسائل مهم و کلیدی جامعه، می‌باید در راستای دستیابی به شناخت علمی و ارائه پیشنهادها کاربردی برای رفع مسئله و کاهش آن باشد. از آن‌جا که کلانشهر شیراز، با جمعیت روبه افزایش، در دهه‌های گذشته با فرسایش محیط زیستی روبرو بوده است و مدیریت مناسب شاخصهای محیط زیستی نیازمند شناخت ابعاد گوناگون تبیین کننده رفتار محیط زیستی است، این پژوهش رفتار محیط زیستی در کلان‌شهر شیراز را مورد تحلیل قرار داده است. در این راستا؛ پژوهش کنونی بر آن بوده است تا به شناسایی علمی وضعیت رفتار محیط‌زیستی ساکنان شهر شیراز و ارتباط آن با پایگاه اقتصادی- اجتماعی ایشان پرداخته، بر اهمیت نقش اقشار و طبقات گوناگون جامعه برای حفاظت از محیط زیست، تاکید کند.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های گوناگونی در زمینه محیط‌زیست و پایگاه اقتصادی- اجتماعی انجام شده است. در اینجا به برخی از آن‌ها پرداخته می‌شود. فرهادیان بابادی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی بر روی ۳۸۴ نفر از ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر تهران دریافتند که بین رفتارهای زیست‌محیطی (تخریبگر، بی تفاوت و حمایتگر) و سبک زندگی مادی- مصرف‌گرا رابطه معناداری وجود دارد. بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی، میزان تحصیلات، سن، جنس، درآمد و رفتار زیست‌محیطی رابطه معنادار وجود دارد. نتایج پژوهش اسفندیار پور و همکاران (۱۳۹۸) بر روی ساکنان ۱۸ سال

به بالای شهر کرمان نشان داد میانگین نمره فرهنگ محیط‌زیستی برای سه گروه سنی مطرح‌شده با یکدیگر تفاوت معنادار دارد. همچنین میانگین فرهنگ محیط‌زیستی طبقات اجتماعی مختلف با یکدیگر فرق دارد. آزمون مدل معادله ساختاری نشان داد تأثیر متغیرهای اخلاق محیط زیستی، سرمایه اجتماعی و پایگاه اجتماعی- اقتصادی بر متغیر وابسته معنادار است. پژوهش خسروی کیا (۱۳۹۷) در شهر ری نشان داد، متغیرهای تحصیلات، شغل و پایگاه اجتماعی اقتصادی رابطه معناداری با رفتار زیست‌محیطی دارند. باقری و همکاران (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان تحلیل تأثیر عوامل اجتماعی بر رفتارهای محیط زیستی (نمونه‌ی مورد مطالعه: شهروندان شهر گرگان) را بر روی ۴۰۰ نفر از ساکنان شهر گرگان با روش پیمایش انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که بین سن با رفتار حامی محیط‌زیست رابطه وجود دارد اما رابطه‌ای بین جنسیت و وضعیت تأهل با رفتار محیط‌زیستی مشاهده نشد. همچنین بر اساس یافته‌های پژوهش بین اعتماد اجتماعی، میزان مصرف رسانه و پایگاه اجتماعی اقتصادی شهروندان شهر گرگان با رفتار محیط زیستی رابطه معناداری وجود دارد. پژوهش میرفردی (۱۳۹۵) بر روی ۴۰۰ نفر از ساکنان ۱۵ سال به بالای شهر نورآباد ممسنی نشان داد که رفتار محیط‌زیستی با متغیرهای احساس مسئولیت اجتماعی و نگرش زیست محیطی در سطح ۹۹ درصد و با متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی در سطح ۹۵ درصد رابطه مستقیم و معناداری دارد.

قدیر و همکاران^۱ (۲۰۲۵)، در پژوهشی با بهره‌گیری از داده‌های موج هفتم پیمایش جهانی ارزش‌ها، نقش پایگاه اقتصادی و اجتماعی در رفتار محیط زیستی را مورد تحلیل قرار دادند. آنها نشان دادند که تحصیلات، پیش‌بینی‌کننده‌ی قوی و ثابتی برای نگرش‌های طرفدار محیط زیست است. در عین حال، میزان درآمد، رابطه‌ی پیچیده‌تری را نشان می‌دهد، به گونه‌ای که افراد با درآمد بالاتر در کشورهای ثروتمندتر، کمتر احتمال دارد که حفاظت از محیط زیست

را در اولویت قرار دهند. در پژوهش اخیر تفاوت‌های جنسیتی نیز در نگرش به محیط زیست پدیدار شد، به طوری که زنان ترجیحات طرفدار محیط‌زیست قوی‌تری نسبت به مردان نشان دادند. پژوهش کیفی بوئرمانس و همکاران^۱ (۲۰۲۴) نشان داد که آگاهی زیست‌محیطی بین کشورها و نسل‌ها متفاوت است و منعکس‌کننده استراتژی‌های زیست‌محیطی متمایزی است که توسط عوامل فرهنگی و توسعه‌ای شکل گرفته‌اند. دیوبا و همکاران^۲ (۲۰۲۴) در پژوهشی کیفی نشان دادند که بیشتر موانع موجود بر سر راه اقدامات فردی طرفدار محیط زیست که در مطالعات کیفی شناسایی شده با چارچوب‌های روانشناسی محیطی همسو است. این موانع نه تنها توسط افراد در نقش خود به عنوان مصرف‌کننده یا شهروند، بلکه توسط بازیگران سطح جامعه (به عنوان مثال، کسانی که به دنبال اجرای سیاست‌های طرفدار محیط زیست هستند) و تصمیم‌گیرندگان صنعتی (به عنوان مثال، کسانی که با هدف کاهش ردپای اکولوژیکی فعالیت‌های تجاری خود تلاش می‌کنند) نیز تجربه شده‌اند. لیو و همکاران^۳ (۲۰۲۲) در پژوهشی بر روی ۵۵۴ نفر از ساکنان دشت گوانژونگ چین دریافتند که پایگاه اقتصادی-اجتماعی، به‌ویژه سطح درآمد و ساختار خانواده بر رفتار مصرف انرژی اثر مثبت و معناداری داشته است. نیلسن و همکاران^۴ (۲۰۲۱) نشان دادند که افرادی که از وضعیت اجتماعی-اقتصادی بالایی برخوردارند، به گونه مستقیم از طریق مصرف خود و غیرمستقیم از طریق منابع مالی و اجتماعی خود، به طور نامتناسبی بر انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از انرژی تأثیر می‌گذارند. جاکوسیونت-اسکودین^۵ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی بر روی ۶۶۲ نفر از ساکنان شهر ملبورگ آلمان دریافتند که نگرش‌ها بر رفتار مصرف انرژی اثر معنی‌داری دارد. همچنین، پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر رفتار مصرف انرژی اثر مثبت و

معناداری نشان می‌دهد. ایفگبسان و رمپدی^۶ (۲۰۱۸) در پژوهشی بر روی ۴۲۰ نفر از ساکنان نیجریه انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که عضویت در سازمان‌های محیط‌زیستی، سن، طبقه اجتماعی، جنسیت، پایگاه منزلتی، محل تولد، قومیت، میزان تحصیلات، میزان درآمد ارتباط مستقیم و معناداری با رفتار محیط‌زیستی در نیجریه دارد. پژوهش کسلو و اسکاریو^۷ (۲۰۱۸) بر روی ۸۲۰ نفر از ساکنان ۱۸ سال به بالای اسپانیایی الگوی ناهمگونی را نشان می‌دهد، به طوری که رفتار طرفدار محیط‌زیست تنها با نگرش‌های قوی زیست‌محیطی مرتبط است. همچنین، یافته‌ها نشانگر آن است زنان، تحصیلات دکتری و افزایش سن اثر بیش‌تری بر رفتارهای مثبت محیط‌زیستی داشتند همچنین ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی بر رفتار طرفدار محیط‌زیست اثر معناداری دارد. پیسانو و همکاران^۸ (۲۰۱۷) در یک مطالعه چندسطحی بر روی ۳۰ کشور، نشان دادند که سطوح ملی ثروت، پسماده‌گرایی، توسعه آموزش و مشکلات زیست‌محیطی با رفتار زیست‌محیطی ارتباط مثبتی دارند. در کشورهای توسعه‌یافته‌تر، روابط قوی‌تری بین نگرش‌های پیش-اکولوژیکی و رفتار گزارش‌شده پیش-محیطی وجود دارد. این یافته‌ها به پژوهش‌های رو به رشد بین فرهنگی در مورد رفتار زیست‌محیطی کمک می‌کند و ضرورت ارزیابی همزمان تأثیرات نیروهای فردی و زمینه‌ای مؤثر بر رفتار در سراسر ملت‌ها را نشان می‌دهد.

مرور پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور نشانگر آن است که یافته‌های این پژوهش‌ها درباره نقش پایگاه اقتصادی-اجتماعی در رفتار محیط‌زیستی همگون نیست، برخی نقش طبقات بالا را در افزایش آلاینده‌ها قوی می‌دانند در حالی که برخی از پژوهش‌ها، بر ویژگی فرهنگی و شناختی طبقات بالا در رفتار مسئولانه محیط زیستی تأکید دارند. با وجود مطالعات گوناگون در این

5. Jakučionytė-Skodiene
6. Ifegbesan & Rampedi
7. Casaló & Escario
8. Pisano

1. Boermans
2. Dioba.
3. Liu
4. Nielsen

زمینه، رابطه بین وضعیت پایگاه اقتصادی- اجتماعی و رفتار محیط زیستی در شهر شیراز کمتر مورد توجه بوده است. از نوآوری‌های این پژوهش می‌توان به استفاده از مقیاس سنجش چند گویه‌ای برای پایگاه اقتصادی- اجتماعی اشاره نمود در حالی که پژوهش‌های پیشین، به گونه معمول با یک گویه به سنجش این متغیر پرداخته بودند. همچنین استفاده از دیدگاه بورديو در تبیین نقش پایگاه اقتصادی- اجتماعی در رفتار محیط زیستی از نوآوری‌های دیگر این پژوهش است زیرا در پژوهش‌های پیشین، بیشتر از نظریه‌های رفتاری به ویژه نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، بهره‌گیری شده بود.

چارچوب نظری

امروزه نظریه‌های گوناگونی به ویژه از منظر رفتاری برای تبیین رفتار محیط زیستی وجود دارد (لانگه^۱، ۲۰۲۳). از منظرهای روانشناختی، اقتصادی و اجتماعی رفتار محیط زیستی مورد توجه نظریه‌پردازان قرار گرفته است. برخی از مطالعات، رفتار طرفدار محیط زیست را بر اساس نظریه‌های جامعه‌شناختی بررسی کردند و بر نقش تعامل اجتماعی، سرمایه اجتماعی و سایر عوامل تمرکز داشتند (بین و شی^۲، ۲۰۲۱). معرفی این نظریه‌ها بر تأثیر عوامل موقعیت اجتماعی بر رفتار فردی تأکید دارد که به بررسی جامع رابطه بین طبیعت، جامعه و افراد کمک می‌کند (وان و دو^۳، ۲۰۲۲) و درک رفتار طرفدار محیط زیست را بیشتر گسترش می‌دهد. افراد به عنوان اعضای یک شبکه اجتماعی، ناگزیر با سایر اعضای شبکه تعامل دارند و هنگام تصمیم‌گیری‌های رفتاری تحت تأثیر آنها قرار می‌گیرند (کیم^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). بنابراین، نظریه تعامل اجتماعی به یک مبنای نظری مهم برای توضیح چگونگی شکل‌گیری رفتار طرفدار محیط زیست در موقعیت‌های اجتماعی تبدیل

شده است. مطالعات قبلی نشان داد که تعامل اجتماعی اطلاعات مفیدی را در اختیار افراد قرار می‌دهد و درک آنها از مسائل زیست‌محیطی و سطح دانش حفاظت از محیط زیست را بهبود می‌بخشد که این امر افراد را به انجام اقدامات حفاظت از محیط زیست ترغیب می‌کند (بین و شی، ۲۰۲۱). در عین حال، تعامل اجتماعی یا ساختار روابط بین افراد، سرمایه اجتماعی، یعنی منابع بالقوه موجود انباشته شده در شبکه اجتماعی را ایجاد می‌کند. سرمایه اجتماعی با همسو کردن منافع شخصی با منافع جمعی، القای ارزش‌های طرفدار محیط زیست، آگاه‌سازی از نیاز جمعی، توانمندسازی اقدامات و ایجاد هنجارها، رفتار زیست محیطی فردی را ارتقا می‌دهد (پرتی و وارد^۵، ۲۰۰۱). پارادایم نوین بوم‌شناختی که توسط دانلاپ و ون لیر^۶ (۱۹۷۸) مطرح شد، رویکرد به محیط زیست را از انسان-محوری و تسلط انسان بر محیط زیست به سوی جایگاه محوری محیط زیست و ضرورت توجه به آن در سیاست‌ها و رفتارهای انسانی سوق داد. بر پایه این دیدگاه، محیط زیست به سهم خود، جایگاه و حق حیات دارد و رفتارهای انسان باید ناظر به حفظ محیط زیست باشد.

بورديو، طبقه‌های اجتماعی را براساس ترکیبی از سه نوع سرمایه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تعریف می‌کند. اعضای هر طبقه براساس دارا بودن انواع سرمایه، جایگاه ویژه‌ای را در جامعه به خود اختصاص داده‌اند. وی، طبقه را براساس عادات و جایگاه‌ها در مصرف کالاهای گوناگون تعریف می‌کند. مصرف، شکلی از جنگ برای تصاحب سرمایه‌های گوناگون است که اهمیت خاصی در شکل بخشیدن به طبقه دارد. به نظر وی، ذائقه عبارت است از ظرفیت به‌کارگیری گروهی از اشیا و اعمال به شکل نمادین و مادی. درواقع، ذائقه به معنای مجموعه‌ای از انتخاب‌های

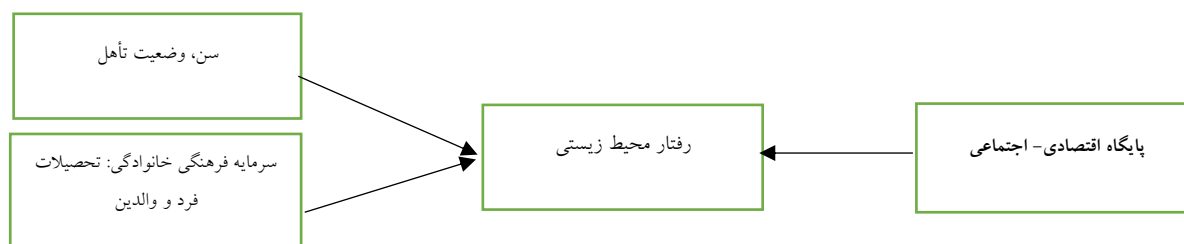
4.Kim
5. Pretty & Ward
6. Dunlap & Van Liere

1.Lange
2.Yin & Shi
3.Wan & Du

به خوبی از آن در تحلیل ذائقه‌های طبقاتی در جامعه بهره برده است، از نظریه وی می‌توان به عنوان چارچوب نظری برای تحلیل نقش پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد و عناصر آن همچون تحصیلات در رفتار محیط زیستی استفاده کرد. درواقع، افراد جامعه براساس جای‌گیری در طبقه‌های متمایز، کنش‌ها و واکنش‌های گوناگونی نشان می‌دهند و ذائقه‌های رفتاری و مصرفی متفاوتی دارند. برپایه این دیدگاه، می‌توان چنین احتمال داد که رفتار محیط زیستی افراد می‌تواند وابسته با جایگاه افراد در میدان اجتماعی و نوع پایگاه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها همچون پایگاه اجتماعی خانوادگی، وضعیت تأهل، تحصیلات فرد و والدین وی باشد. افزون بر نظریه بوردیو، تحلیل پرتی و وارد (۲۰۰۱) از حوزه تعاملی افراد و موقعیت‌های زمینه‌ای که در آن قرار می‌گیرند، نقش مهمی در رفتار محیط زیستی آنها دارد. وضعیت تأهل و سن از جمله متغیرهایی‌اند که با این برداشت، قابل تبیین‌اند. تحصیلات فرد و والدین با الهام از نظریه بوردیو به سان یکی از عناصر سرمایه فرهنگی خانوادگی مورد توجه قرار گرفت.

در مجموع، مدل مفهومی پژوهش حاضر با استناد به مباحث نظری مطرح به شرح مدل ۱، ترسیم و ارائه می‌گردد.

تمایز بخش است و به مردم کمک می‌کند نسبت به جایگاه خویش در نظام اجتماعی درک کنند و آن را بفهمند. ذائقه، افرادی را که سلیقه و ترجیحات یکسانی دارند به یکدیگر نزدیک کرده و منجر به ایجاد فاصله با دیگرانی می‌شود که (سبک) مختلفی دارند (بوردیو، ۱۳۸۱: ۵۴). براساس نظریه‌های بوردیو، افراد بر اساس ترکیب سرمایه‌های مختلفی که در جامعه به‌دست می‌آورند، در طبقه‌های گوناگونی قرار می‌گیرند و قرار گرفتن در هر طبقه، فرصت‌های گوناگونی برای فکر و عمل افراد به وجود می‌آورد. درواقع، افراد جامعه براساس جای‌گیری در طبقه‌های مختلف، کنش‌ها و واکنش‌های مختلفی از خود نشان می‌دهند و ذائقه رفتاری و مصرفی آن‌ها با یکدیگر تفاوت دارد (بوردیو، ۱۳۸۱: ۱۴۸). دیدگاه بوردیو به دلیل توجه به نابرابری منابع پایگاهی و سرمایه‌های گوناگون و نقش نابرابری منابع و سرمایه‌ها در سبک زندگی و شکل‌گیری ذائقه‌ها در میدان اجتماعی، اهمیت بالایی در تبیین رفتارها و ذائقه‌ها دارد. بوردیو، افراد را بر اساس ترکیب سرمایه‌های مختلفی که در جامعه به‌دست می‌آورند، در طبقه‌های گوناگونی قرار می‌دهد و قرار گرفتن در هر طبقه، زمینه‌های متفاوتی برای فکر و کنش افراد به ویژه در زمینه سبک زندگی و ذائقه فردی و اجتماعی به وجود می‌آورد. با توجه به قابلیت نظری و تحلیلی دیدگاه بوردیو، که خود

مدل ۱. مدل مفهومی پژوهش

اجتماعی، محلاتی به عنوان خوشه‌های فرعی، انتخاب شدند. سپس در هر محله، بلوک‌هایی برگزیده شدند و در هر بلوک با رعایت فاصله نظام‌مند (پنج بین خانه‌ها) بین ۱۰ تا ۱۵ پرسشنامه با مراجعه به خانه‌های مسکونی با یکی از افراد واجد شرایط به صورت حضوری تکمیل شد. متغیر رفتار محیط‌زیستی با استفاده از مقیاس هنجاریابی شده توسط میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) سنجش شده است. این مقیاس دارای ۱۳ گویه بوده است که به صورت ترتیبی و طیف پنج سنجهای لیکرت سنجیده شد. گزینه‌های پاسخ شامل موارد «اصلاً»، «خیلی کم»، «به ندرت»، «گاهی اوقات» و «همیشه» بود که به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ را به خود اختصاص دادند. به علاوه برای سنجش متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی از مقیاس هنجاریابی شده توسط رادمان (۱۳۹۶) استفاده گردید. این مقیاس، متغیر با سطح سنجش ترتیبی و طیف پنج سنجهای لیکرت طراحی شده است. گزینه‌های پاسخ این مقیاس، «پایین»، «متوسط رو به پایین»، «متوسط رو به بالا» و «بالا» بود که به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ را به خود اختصاص دادند. برای تعیین پایایی متغیر رفتار محیط‌زیستی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی از هماهنگی درونی ابزار به روش آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای رفتار محیط‌زیستی ۰/۸۵ و برای متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی برابر با ۰/۷۲ است. برای تعیین اعتبار مقیاس رفتار محیط‌زیستی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی از اعتبار صوری استفاده شد. داده‌های پرسشنامه به وسیله نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها

در قالب جدول ۱، ویژگی‌های پاسخگویان ارائه شده است. براساس اطلاعات جدول، بیشتر افراد مورد مطالعه زن بودند. همچنین، بیشتر پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند. پس از آن، بیشتر پاسخگویان دارای مدرک دیپلم و کم‌ترین

بر پایه نظریه‌های یادشده، فرضیه‌های زیر در این پژوهش مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

- بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار محیط‌زیستی ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز ارتباط وجود دارد و افراد با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالاتر، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند.

- بین سن و رفتار محیط‌زیستی ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز ارتباط وجود دارد و افراد با سنین بالاتر، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند.

- بین رفتار محیط‌زیستی زنان و مردان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز تفاوت وجود دارد و زنان، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند.

- بین رفتار محیط‌زیستی ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز با توجه به وضعیت تأهل آن‌ها تفاوت وجود دارد و افراد متأهل، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند.

- به نظر می‌رسد بین رفتار محیط‌زیستی ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز با توجه به میزان تحصیلات آن‌ها تفاوت وجود دارد و افراد با تحصیلات بالاتر، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند.

- بین رفتار محیط‌زیستی ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز با توجه به میزان تحصیلات پدر و مادر آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد و افرادی که تحصیلات پدر و مادر آنها بالاتر است، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری دارند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش پیمایشی و استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری، کلیه ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر شیراز بودند که ۴۰۰ نفر از آنان به عنوان حجم نمونه تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. در آغاز از مناطق یازده‌گانه شهر شیراز، به عنوان خوشه‌های اصلی، بر حسب شاخص‌های اقتصادی -

نسبت از پاسخگویان متعلق به تحصیلات زیر دیپلم بوده است. بیشتر پاسخگویان میزان تحصیلات پدر و مادر خود را زیر دیپلم بیان کردند. همچنین بیشتر پاسخگویان متأهل بوده‌اند. کم‌ترین گروه سنی پاسخگویان بین ۶۵-۵۴ سال سن داشتند و بیشترین آنان بین ۳۹-۱۸ سال سن داشته‌اند.

جدول ۱. توزیع فراوانی متغیرهای زمینه‌ای پاسخگویان

متغیر	رده	فراوانی	درصد معتبر	متغیر	رده	فراوانی	درصد معتبر
جنسیت	زن	۲۰۴	۵۰/۱	وضعیت تاهل	مجرد	۱۸۰	۴۵/۱
	مرد	۱۹۵	۴۹/۸		متاهل	۲۰۷	۵۱/۹
	کل	۳۹۹	۱۰۰		سایر	۱۲	۳
					کل	۳۹۹	۱۰۰
بی پاسخ		۱		بی پاسخ		۱	
میزان تحصیلات	زیر دیپلم	۵۰	۱۲/۷	میزان تحصیلات مادر	زیر دیپلم	۲۰۴	۵۱/۴
	دیپلم	۱۰۳	۲۶/۲		دیپلم	۱۲۴	۳۱/۲
	فوق دیپلم	۶۱	۱۵/۵		فوق دیپلم	۳۰	۷/۶
	کارشناسی	۱۲۰	۳۰/۵		کارشناسی	۳۰	۱/۳
	کارشناسی ارشد	۴۷	۱۲		کارشناسی ارشد	۵	۱/۳
	دکتری	۱۲	۳/۱		دکتری	۴	۱
	کل	۳۹۳	۱۰۰		کل	۳۹۷	۱۰۰
	بی پاسخ	۷			بی پاسخ	۳	
میزان تحصیلات پدر	زیر دیپلم	۲۰۲	۵۰/۹	سن	۱۸-۲۹ سال	۱۹۹	۵۰
	دیپلم	۱۱۴	۲۸/۷		۳۰-۴۱ سال	۱۲۲	۳۰/۷
	فوق دیپلم	۲۹	۷/۳		۴۲-۵۳ سال	۵۷	۱۴/۳
	کارشناسی	۳۲	۸/۱		۵۴-۶۵ سال	۲۰	۵
	کارشناسی ارشد	۱۸	۴/۵		کل	۳۹۸	۱۰۰
	دکتری	۲	۰/۵				
	کل	۳۹۷	۱۰۰				
	بی پاسخ	۳			بی پاسخ	۳	

متوسط است، کم‌تر است. متغیر «رفتار محیط زیستی» دربردارنده ۱۳ گویه است، با توجه به این که کم‌ترین نمره حاصل از این متغیر ۱۳ و بیش‌ترین نمره، ۶۵ است، میانگین به‌دست آمده از کل گویه‌ها برابر با ۳۷/۳ است که از میانگین واقعی (۳۹) که نشان‌دهنده میزان رفتار محیط زیستی در حد متوسط است، کم‌تر است.

جدول شماره ۲، نشان‌دهنده تعداد گویه‌ها، میانگین واقعی، و میانگین مشاهده‌شده متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار محیط زیستی است. متغیر «اقتصادی-اجتماعی» دربردارنده ۵ گویه است، با توجه به این که کم‌ترین نمره حاصل از این متغیر ۵ و بیش‌ترین نمره، ۲۰ است، میانگین به‌دست آمده از کل گویه‌ها برابر با ۱۳/۳۰ است که از میانگین واقعی (۱۵) که نشان‌دهنده میزان پایگاه اقتصادی-اجتماعی در حد

جدول ۲. داده‌های توصیفی پایگاه اقتصادی- اجتماعی و رفتار محیط زیستی

متغیر	تعداد گویه	بیش‌ترین	کم‌ترین	میانگین	میانگین واقعی	انحراف معیار
پایگاه اقتصادی- اجتماعی	۵	۲۰	۵	۱۳/۳۰	۱۵	۳/۹۳
رفتار محیط‌زیستی	۱۳	۶۵	۱۳	۳۷/۳	۳۹	۱/۳۳

بر اساس نتایج جدول شماره ۳، با توجه به مقدار آماره تی و سطح معناداری، تفاوت معناداری بین میانگین نمرات رفتار محیط‌زیستی زنان و مردان در سطح ۰/۰۴ وجود دارد. زنان، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری نسبت به مردان دارند.

جدول ۳. آزمون تفاوت معناداری رفتار محیط‌زیستی ساکنان کلانشهر شیراز برحسب جنسیت

جنس (متغیر مستقل)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	Sig
زن	۱۹۰	۴۳/۹	۱۲/۷	۲/۳۹	۰/۰۴
مرد	۲۰۵	۴۱/۳	۱۳/۹		

و دیپلم تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. همچنین بین رفتار محیط زیستی پاسخگویان دارای مدرک دکتری با پاسخگویان دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. بین رفتار محیط زیستی پاسخگویانی که مادرشان دارای تحصیلات زیردیپلم بوده است با پاسخگویانی که میزان تحصیلات مادرشان دیپلم بوده است، تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود داشت. بین رفتار محیط زیستی پاسخگویانی که مادرشان دارای تحصیلات زیردیپلم بوده است با پاسخگویانی که میزان تحصیلات مادرشان کارشناسی و کارشناسی ارشد بوده است، تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود داشت. بین رفتار محیط زیستی پاسخگویانی که مادرشان دارای تحصیلات دیپلم بوده است با پاسخگویانی که میزان تحصیلات مادرشان فوق‌دیپلم بوده است، تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد مشاهده شد. همچنین بین رفتار محیط زیستی پاسخگویانی که مادرشان دارای تحصیلات کارشناسی ارشد بوده است با پاسخگویانی که میزان تحصیلات مادرشان کارشناسی بوده است، تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود داشت. این آزمون، نشانگر وجود تفاوت معناداری بین رفتار محیط زیستی پاسخگویان با توجه سطوح متفاوت تحصیلی مادران است. بین رفتار محیط

با توجه به نتایج جدول شماره ۴، بین رفتار محیط زیستی پاسخگویان با توجه به میزان تحصیلات آنها در سطح ۹۹ درصد تفاوت معناداری وجود دارد. بالاترین نمره رفتار محیط‌زیستی متعلق به پاسخگویانی است که تحصیلات دکتری داشته‌اند. بین میزان رفتار محیط زیستی پاسخگویان با توجه به سطح تحصیلات مادر آنها در سطح ۹۹ درصد تفاوت معناداری وجود دارد. پاسخگویانی که میزان تحصیلات مادرشان دکتری بوده است، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری داشته‌اند. بین رفتار محیط زیستی پاسخگویان با توجه به سطح تحصیلات پدر آنها در سطح ۹۵ درصد تفاوت معناداری وجود داشت. بالاترین نمره رفتار محیط‌زیستی متعلق به پاسخگویانی است که پدرشان مدرک تحصیلی دکتری داشته است. همچنین بین رفتار محیط زیستی با توجه به وضعیت تأهل تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود داشت. متأهل‌ها رفتار محیط زیستی مسئولانه‌تری نسبت به سایر گروه‌ها داشته‌اند. جهت ارزیابی تفاوت بین زیرگروه‌های هر متغیر (میزان تحصیلات، میزان تحصیلات مادر، میزان تحصیلات پدر و وضعیت تأهل) با رفتار محیط زیستی از آزمون LSD استفاده شد. نتایج نشان داد بین رفتار محیط زیستی پاسخگویان دارای مدرک دکتری و پاسخگویان دارای تحصیلات زیر دیپلم

سطح ۹۵ درصد مشاهده شد. بین رفتار محیط زیستی پاسخگویی که متأهل بوده‌اند با پاسخگویی که مجرد بوده‌اند تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود داشت. همچنین، بین رفتار محیط زیستی پاسخگویی که پاسخگویی که متأهل بوده‌اند با پاسخگویی که گزینه سایر را انتخاب کرده‌اند، تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود داشت.

زیستی پاسخگویی که پدرشان دارای تحصیلات زیردیپلم بوده است با پاسخگویی که میزان تحصیلات پدرشان کارشناسی ارشد بوده است، تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود داشت. بین رفتار محیط زیستی پاسخگویی که پدرشان دارای تحصیلات کارشناسی بوده است با پاسخگویی که میزان تحصیلات پدرشان کارشناسی ارشد و دکتری بوده است، تفاوت معناداری در

جدول ۵. بررسی تفاوت میانگین رفتار محیط زیستی بر اساس میزان تحصیلات، تحصیلات والدین و وضعیت تأهل

متغیر مستقل	زیر گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
میزان تحصیلات	زیردیپلم	۴۱/۹۱	۱۴/۲۴	۳/۶۹	۰/۰۰۳
	دیپلم	۴۱/۳۹	۱۴/۵۱		
	فوق‌دیپلم	۴۴/۵۲	۱۳/۱۰		
	کارشناسی	۴۶/۲۷	۱۰/۹۴		
	کارشناسی ارشد	۴۸/۲۷	۱۰/۶۰		
	دکتری	۵۳	۱۰/۲۹		
	کل	۴۴/۹۰	۱۲/۷۱		
میزان تحصیلات مادر	زیردیپلم	۴۲/۶۸	۱۴/۲۲	۳/۴۵	۰/۰۰۵
	دیپلم	۴۷/۰۱	۱۰/۸۹		
	فوق‌دیپلم	۴۲/۲۲	۱۱/۰۹		
	کارشناسی	۴۸/۲۱	۱۰/۴۲		
	کارشناسی ارشد	۵۲/۵۷	۷/۳۲		
	دکتری	۵۴/۶۶	۱۰/۹۶		
	کل	۴۴/۹	۱۲/۶۹		
میزان تحصیلات پدر	زیردیپلم	۴۵/۶۶	۱۳/۹۶	۲/۳۵	۰/۰۰۴
	دیپلم	۴۳/۵۰	۱۳/۱۹		
	فوق‌دیپلم	۴۴/۳۶	۱۲/۳۱		
	کارشناسی	۴۳/۸۳	۱۱/۸۸		
	کارشناسی ارشد	۴۸/۵۲	۱۰/۰۱		
	دکتری	۵۶/۶۶	۵/۳۱		
	کل	۴۴/۶۸	۱۲/۴۴		
وضعیت تأهل	مجرد	۴۲/۳۲	۱۳/۵۱	۸/۹۶	۰/۰۰۰
	متأهل	۴۷/۲۷	۱۱/۳۸		
	سایر	۲۶/۶۲	۱۵/۳۴		
	کل	۴۴/۶۴	۱۲/۶۷		

(۰/۰۰۰) بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی پاسخگویی و رفتار محیط‌زیستی آن‌ها رابطه مثبت و معناداری وجود

در ادامه، یافته‌های جدول ۵، نشان داد که با توجه به مقدار ضریب همبستگی پیرسون (۰/۳۰۴) و سطح معناداری

معناداری در سطح ۹۹ درصد مشاهده شد. به این معنا که هر چه سن بالاتر رود، به همان نسبت رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تر می‌شود.

دارد. به این معنا که هر چه پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالاتر رود، به همان نسبت رفتار محیط‌زیستی در بین ساکنان کلان‌شهر شیراز مسئولانه‌تر می‌شود. همچنین بین سن و رفتار محیط‌زیستی پاسخگویان رابطه مثبت و

جدول ۵. رابطه اقتصادی- اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی و سن

متغیر مستقل	ضریب پیرسون	سطح معناداری
پایگاه اقتصادی- اجتماعی	۰/۳۰۴**	۰/۰۰۰
سن	۰/۱۶۶**	۰/۰۰۱

**P<0.01

تحصیلات پدر زیر دیپلم پاسخگویان متغیر اثرگذار در رفتار محیط‌زیستی به شمار می‌آید. مقدار بتای استاندارد برای این متغیر برابر با ۰/۱۶- است و مقدار ضریب تبیین به ۰/۱۰ درصد رسیده است. در سومین مرحله، متغیر وضعیت تأهل (متأهل)، وارد معادله شد. با وارد شدن این متغیر در معادله رگرسیونی، مقدار ضریب تبیین به ۰/۱۲ درصد افزایش یافت. در مرحله چهارم متغیر میزان تحصیلات زیر دیپلم وارد معادله شد با وارد شدن این متغیر در معادله رگرسیونی، مقدار ضریب تبیین به ۱۴ درصد افزایش یافت. در مجموع، متغیرهای وارد شده به معادله تحلیلی ۱۴ درصد از تغییرهای متغیر وابسته را تبیین نموده‌اند.

در جدول ۶، رگرسیون گام‌به‌گام جهت مشخص نمودن مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر رفتار محیط‌زیستی گزارش شده است. متغیر اصلی پژوهش، ابعاد آن‌ها و متغیرهای زمینه‌ای و جمعیتی (به‌صورت تصنعی شده) در این آزمون وارد شد. نتیجه رگرسیون نشان داد پنج متغیر در معادله رگرسیونی به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای تبیین‌کننده متغیر وابسته رفتار محیط‌زیستی باقی ماندند. نتایج نشان داد که در نخستین مرحله، متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی، بیش‌ترین همبستگی تفکیکی را با رفتار محیط‌زیستی داشته است. این متغیر به‌تنهایی قادر به تبیین ۰/۰۶ درصد از متغیر رفتار محیط‌زیستی افراد مورد مطالعه است. مقدار بتای استاندارد برای این متغیر برابر با ۰/۲۶ بوده است. در مرحله بعد، متغیر، میزان

جدول ۶. تحلیل رگرسیون چند متغیره رابطه متغیرهای مستقل با رفتار محیط‌زیستی به روش گام‌به‌گام

مرحله	متغیر	R	R2	Sig	T	B	Beta
	مقدار ثابت	-	-	۰/۰۰۰	۲۰/۸	۳۷/۳۲	-
۱	پایگاه اقتصادی- اجتماعی	۰/۲۶	۰/۰۶	۰/۰۰۰	۵/۰۰۹	۰/۲۵	۰/۲۶
۲	میزان تحصیلات پدر زیر دیپلم	۰/۳۴	۰/۱۰	۰/۰۰۲	-۳/۰۷	-۴/۰۷۰	-۰/۱۶
۳	وضعیت تأهل (متأهل)	۰/۳۶	۰/۱۲	۰/۰۰۸	۲/۶۷	۳/۵۳	۰/۱۳
۴	میزان تحصیلات زیر دیپلم	۰/۳۸	۰/۱۳	۰/۰۰۳	-۳/۰۰۴	-۴/۶۲	-۰/۱۵
۵	میزان تحصیلات دیپلم	۰/۳۹	۰/۱۴	۰/۰۱۷	-۲/۴۰	-۵/۴۶	-۰/۱۲

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با بهره‌گیری از دیدگاه بوردیو (۱۳۸۱) در پی تحلیل نقش پایگاه اقتصادی-اجتماعی در رفتار محیط‌زیستی ساکنان شهر شیراز بود. نتایج پژوهش، نشانگر وجود رابطه مثبت و معنادار بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار محیط‌زیستی ساکنان شهر شیراز است. افراد با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالاتر از رفتار محیط‌زیستی مسئولانه قوی‌تری نسبت به افراد با پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین برخوردار بودند. این یافته با نتایج پژوهش میرفردی (۱۳۹۵)، خسروی‌کیا (۱۳۹۷)، جاکوسیونت-اسکودین و همکاران (۲۰۲۰) و لیو و همکاران (۲۰۲۲) که نشان دادند بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفتار محیط‌زیستی ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد؛ همخوانی دارد. این یافته با نتیجه پژوهش نیلسن و همکاران (۲۰۲۱) همخوانی ندارد، زیرا پژوهش یاد شده نقش افراد با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالا در انتشار گازهای گلخانه‌ای را بیش از دیگر پایگاه‌های اقتصادی-اجتماعی می‌داند. این یافته با نظریه بوردیو (۱۳۸۱) هم‌راستا است. بر پایه نظریه بوردیو، افراد بر اساس ترکیب سرمایه‌های مختلفی که در جامعه به‌دست می‌آورند، در پایگاه‌های اقتصادی-اجتماعی گوناگونی قرار می‌گیرند و قرار گرفتن در هر پایگاه اقتصادی-اجتماعی، زمینه‌های متفاوتی برای ذائقه رفتاری و کنش افراد به وجود می‌آورد. بر پایه این نظریه می‌توان گفت هر پایگاه اقتصادی-اجتماعی ذائقه ویژه خود را دارد و تفاوت در میزان سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی منجر به داشتن ذائقه‌های گوناگون می‌شود؛ بنابراین تفاوت پایگاهی، منجر به ایجاد تفاوت در رفتار محیط‌زیستی می‌شود؛ هرچه پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد پایین‌تر باشد، رفتار محیط‌زیستی مسئولانه آنها بیشتر تضعیف می‌شود و رفتارها و ملاحظات مسئولانه درباره محیط‌زیست کم‌تر رعایت می‌شود و هرچه پایگاه اقتصادی-اجتماعی فرد بالاتر رود، میزان رفتار مسئولانه محیط‌زیستی آنها بیشتر تقویت می‌شود. افراد با پایگاه اقتصادی-اجتماعی

متوسط به بالای جامعه، حفاظت محیط‌زیست را جزء موضوع‌های بااهمیت و قابل توجه می‌دانند. توجه به مسائلی همچون توسعه پایدار، حفاظت از آب، خاک، جنگل و برای این طبقه از اهمیت بیش‌تری برخوردار است. بهبود جایگاه اقتصادی-اجتماعی بخشی از شهروندان که از امکانات رفاهی، اقتصادی و فرهنگی کافی برخوردار نیستند، می‌تواند به بهبود آگاهی محیط‌زیستی و در نتیجه تقویت رفتار محیط‌زیستی مسئولانه آنها یاری رساند.

بوردیو (۱۳۸۱)، نقش‌ها در میدان اجتماعی را به عنوان منابع در نظر می‌گیرد. پرتی و وارد (۲۰۰۱) نیز بر شبکه تعاملی در نوع رفتار محیط‌زیستی تأکید دارند. با توجه به یافته‌های پژوهش، می‌توان گفت که زنان، به دلیل نقشی که در نهاد خانواده و میدان اجتماعی دارند، می‌توانند نقش مهمی در برنامه‌های حفاظت از محیط‌زیست و مصرف بهینه منابع داشته باشند. افزایش آگاهی زنان در حوزه محیط‌زیست، بالا بردن اطلاعات‌شان و ورود آنها به عرصه تصمیم‌گیری می‌تواند نقش مهمی در افزایش رفتار مسئولانه و کاهش مخاطرات محیط‌زیستی داشته باشد. گسترش یافتن فرایند صنعتی شدن و تحولات مدرن در ابعاد گوناگون زندگی اجتماعی به ویژه کانون خانوادگی، اهمیت نقش زنان در رفتار محیط‌زیستی مسئولانه را افزایش می‌دهد.

در رابطه با نقش تأهل در رفتار محیط‌زیستی پاسخگویان، می‌توان گفت که چرخه زندگی و پذیرفتن نقش‌های اجتماعی جدید، افراد را نسبت به واقعیت جامعه و مسائل آن آگاه‌تر می‌سازد و گونه‌ای واقع‌بینی در رفتارهای فردی و اجتماعی به ویژه درباره محیط‌زیست پدیدار می‌شود. قرار گرفتن در پیوند زناشویی، ایفای نقش‌های خانوادگی، التزام اخلاقی و عملی بیش‌تری را برای زندگی اجتماعی در پی دارد و افراد متأهل را در مقایسه با افراد مجرد از آگاهی و حساسیت‌پذیری بیش‌تری نسبت به محیط پیرامون از جمله محیط‌زیست برخوردار می‌کند. نظریه سرمایه اجتماعی بوردیو (۱۳۸۱)، به

دلیل تأکید بر حوزه تعاملاتی افراد در زندگی اجتماعی، می‌تواند تبیین‌کننده تمایز موجود بین رفتار محیط زیستی متأهلین و مجردین باشد. پرتی و وارد (۲۰۰۱) نیز بر نقش شبکه تعاملی افراد در رفتار محیط زیستی تأکید دارند. افراد متأهل به دلیل چرخه زندگی و حوزه تعاملی، بیشتر با واقعیات جامعه، همچون وضعیت محیط زیست، آشنا می‌شوند و متناسب با این آگاهی و شناخت، به تنظیم رفتارهای محیط زیستی خود اقدام می‌نمایند.

افزون بر تحلیل پایگاه اقتصادی-اجتماعی، تحصیلات به سان یکی از عناصر مهم آن، به صورت جداگانه تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد رفتار محیط‌زیستی با توجه به میزان تحصیلات، میزان تحصیلات پدر، میزان تحصیلات مادر و وضعیت تأهل پاسخگویان تفاوت معناداری دارد. همچنین نتایج پژوهش بیانگر تفاوت میانگین نمرات رفتار محیط‌زیستی زنان و مردان است. افراد با تحصیلات دکتری، میزان تحصیلات دکتری پدر و مادر و متأهل‌ها رفتار محیط-زیستی مسئولانه‌تری در مقایسه با سایر گروه‌ها داشته‌اند. این نتایج با یافته‌های پژوهش خسروی‌کیا (۱۳۹۷)، باقری و همکاران (۱۳۹۷)، فرهادیان بابادی و همکاران (۱۴۰۲)، ایفگبسان و رمپدی (۲۰۱۸) و کسلو و اسکاریو (۲۰۱۸) که نشان دادند رفتار محیط‌زیستی با توجه به میزان تحصیلات، سن، جنس و وضعیت تأهل پاسخگویان تفاوت معناداری دارد، همخوانی دارد. نتایج بررسی مجموعه متغیرهای یاد شده که ویژگی زمینه‌ای و پایگاهی فرد را در جامعه نشان می‌دهند و با بهره‌گیری از نظریه بورديو (۱۳۸۱) مورد تحلیل قرار گرفتند، نشان داد که عناصر و ویژگی‌هایی که پایگاه اقتصادی-اجتماعی فرد را در جامعه شکل می‌دهند، نقش مهمی در رفتار مسئولانه محیط زیستی دارند. چنین یافته‌هایی، همراستا با نظریه بورديو (۱۳۸۱) درباره نقش منابع و سرمایه-های گوناگون در شکل‌دهی به رفتار و ذائقه افراد است.

با توجه به نقش تحصیلات پاسخگویان و والدین آنان در رفتار محیط زیستی می‌توان گفت، آموزش، نهاد مهمی برای

نهادینه ساختن ارزش‌های محیط زیستی است. گسترش آگاهی از طریق افزایش تحصیلات باعث می‌شود افراد بیش‌تر در معرض فرهنگ، اطلاعات و آموزه‌های محیط‌زیستی قرار گرفته و از آسیب احتمالی به طبیعت آگاه‌تر شوند. بنابراین، افزایش اطلاعات و دانش محیط‌زیستی می‌تواند نقش مؤثری در رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی داشته باشد. افزایش میزان تحصیلات والدین نیز از یک سو منجر به افزایش سواد و آگاهی محیط‌زیستی آن‌ها می‌شود و از سوی دیگر، والدین این اطلاعات را به فرزندان خویش منتقل کرده و بدین گونه نقش مهمی در تربیت و جامعه‌پذیری محیط‌زیستی فرزندان خویش ایفا می‌کنند.

یافته‌های پژوهشی درباره نقش افراد با پایگاه‌های اقتصادی-اجتماعی گوناگون در حفظ محیط زیست، همگون نیست و برخی بر نقش مخرب طبقات بالا تأکید دارند. می‌توان گفت که گسترش فعالیت‌های صنعتی که زمینه‌ساز انتشار برخی آلاینده‌های محیط زیستی است، سهم طبقات ثروتمند را در تخریب محیط زیست افزایش می‌دهد. آگاهی و دانش طبقات متوسط و بالاتر، زمینه مناسبی برای ترویج و نهادینه‌سازی رفتار مسئولانه با محیط زیست است. در این راستا، بررسی تمایزات درون طبقه‌ای و نوع رفتارهای مسئولانه یا غیرمسئولانه نسبت به محیط زیست، می‌تواند نقش طبقات را در حفظ یا تخریب محیط زیست به شیوه روشن‌تری نشان دهد. با توجه به یافته‌های پژوهش، توجه به اقتضائات طبقات گوناگون در سیاستگذاری‌های حفاظت از محیط زیست، ضرورت دارد. نظر به اینکه، محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی طبقات گوناگون، در وضعیت اولویت‌بندی ارزشی و رفتاری نسبت به محیط زیست، نقش‌آفرین است، سیاست-های عملی برای کاستن از دامنه فقر و ارائه آموزش‌های تأثیرگذار بر نگرش و رفتار محیط زیستی، ضروری است. همچنین بهره‌گیری از ظرفیت‌های آموزش رسمی و غیررسمی برای تقویت نگرش‌ها و رفتارهای محیط زیستی

تقدیر و تشکر: از این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده دوم است. از کلیه پاسخگویان و پرسشگران که با همکاری صمیمانه خود به انجام پژوهش حاضر کمک نمودند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌شود.

تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌نمایند، هیچ گونه تضاد منافی ندارند.

مسئولانه، می‌تواند افراد جامعه به ویژه جوانان و نوجوانان را به سمت رفتارهای محیط زیستی مسئولانه سوق دهد.

ملاحظات اخلاقی: در این پژوهش کلیه ملاحظات اخلاقی رعایت شده است. ابتدا رضایت نمونه‌ها برای مشارکت در پژوهش جلب و سپس تلاش گردید، پاسخگویان آگاهانه و همراه با رضایت در پژوهش شرکت و به سؤالات پاسخ دهند.

منابع فارسی

اسفندیارپور، جمیله، مرادی، اسماعیل، جهانبخش، علی. (۱۳۹۸). رابطه بین میزان اخلاق محیط‌زیستی و سرمایه اجتماعی با فرهنگ محیط‌زیستی مورد مطالعه: شهر کرمان. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۰(۴)، ۱۵۰-۱۲۷.

<https://dx.doi.org/10.22108/JAS.2019.116579.1675>.

ایران محبوب، جلیل، میرفردی، اصغر. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر متقابل فرایند افزایش جمعیت و شهرنشینی در ایران از ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵. *فصلنامه جمعیت*، ۱۱(۴۵ و ۴۶)، ۱۳۴-۱۰۳.

باقری، دانیال، محسنی، رضا، مهدوی، محمدصادق. (۱۳۹۷). تحلیل تأثیر عوامل اجتماعی بر رفتارهای حامی محیط‌زیست (نمونه مورد مطالعه: شهروندان شهر گرگان). *مطالعات توسعه فرهنگی/اجتماعی*، ۳(۷)، ۱۶۹-۱۴۳.

<http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-519-en.html>.

برزگر، سپیده. (۱۳۹۵). نقش شهروند زیست محیطی در ارتقای کیفی محیط‌زیست شهری. چهارمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران.

<https://civilica.com/doc/620241>

بورديو، پی‌یر. (۱۳۸۱). نظریه کنش. ترجمه: سید مرتضی مردی‌ها، تهران: نقش و نگار.

جهان‌پورو، محمد، بهرورزی، مهرناز. (۱۳۹۸). حقوق شهروندی فرزندان خوانده در ایران. *اخلاق زیستی*، ۹(۱)، ۳۶-۲۵.

<https://doi.org/10.22037/bioeth.v9i1.25976>

خسروی کیا، ندا. (۱۳۹۷). بررسی رابطه پایگاه اجتماعی اقتصادی و میزان رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر ری. سومین همایش ملی دانش و فناوری علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط‌زیست ایران، تهران.

<https://civilica.com/doc/882325>

دیلم‌صالحی، بهروز. (۱۳۹۳). تحول مفهوم شهروندی در فرایند جهانی‌شدن. *فصلنامه علوم سیاسی*، ۱۰(۲۹)، ۹۱-۱۱۴.

رادمان، مهدی. (۱۳۹۶). بی‌تفاوتی اجتماعی و گسست اجتماعی فرهنگی (مطالعه پیمایشی جوانان شهر بوکان). کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

زمانی مقدم، افسانه، سعیدی، مهدیه. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر آموزش محیط‌زیست بر ارتقای دانش، نگرش و مهارت معلمان مقطع ابتدایی منطقه آموزش و پرورش ۱۲ تهران. *محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۳(۱)، ۳۰-۱۹.

<http://doi.org/20.1001.1.23223057.1392.1.3.3.8>.

فرهادیان‌بابادی، فرزانه، محسنی، علی‌رضا، ازکیا، مصطفی. (۱۴۰۲). بررسی رفتار زیست‌محیطی با تأکید بر سبک زندگی مصرف‌گرایی مادی (شهروندان شهر تهران). *تغییرات اجتماعی-فرهنگی*، ۷۶(۲۰)، ۱۳۰-۱۵۴.

<https://doi.org/10.30495/jscc.2023.1976205.2066>

مثنوی، محمدرضا، غلام‌پور، سعید، سیده، نفیسه. (۱۳۹۱). بررسی رابطه تخریب محیط‌زیست با پیشرفت‌های صنعتی و کاهش اعتقاد انسان عصر صنعت به طبیعت به‌عنوان منشأ زندگی. *دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست*، تهران.

<https://civilica.com/doc/147529>

مهرآرا، اسد، مدانلو جویباری، سپیده، زارع زیدی، علیرضا. (۱۳۹۶). بررسی نقش حفاظت از محیط‌زیست در توسعه پایدار، شبکه، ۱۰(۲۹)، ۸۴-۹۶.

<https://doi.org/10.30495/ALR.2022.1949221.2254>

موحد، مجید، سلامتیان، درنا. (۱۴۰۰). سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی (پیمایشی درباره جوانان شیراز). *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۳۳-۵۳، (۳)۲.

میرفردی، اصغر. (۱۳۹۵). بررسی رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی و احساس مسئولیت اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی (مورد مطالعه: ساکنان نورآباد ممسنی). *آموزش محیط‌زیست و پایدار توسعه پایدار*، ۵(۱)، ۱۱۴-۱۰۱.

<https://doi.org/20.1001.1.23223057.1395.5.1.7.2>.

میرفردی، اصغر. (۱۴۰۲). نقش شاخصهای توسعه‌ای در تحولات و سیاستگذاری جمعیتی: با تأکید بر ایران. *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۱۲(۴)، ۱۱۸۱-۱۲۲۰.

<https://doi.org/10.22034/scs.2023.393589.1428>

میرفردی، اصغر، سلامتیان، درنا. (۱۴۰۳). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رفتار محیط‌زیستی ساکنان شهر شیراز. *مطالعات جامعه‌شناسی شهری*، ۱۴(۵۰)، ۵۲-۲۵.

[/urb.2024.1015736۱۰.۷۱۵۴۷](http://urb.2024.1015736۱۰.۷۱۵۴۷)

میرفردی، اصغر، حیدری، آرمان، دمساز، طیه. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر مسئولیت‌پذیری بر رفتارهای محیط‌زیستی با میانجی‌گری رسانه‌ها (نمونه موردی: شهر اهواز). *آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۶(۱)، ۵۵-۶۸.

<https://doi.org/20.1001.1.23223057.1396.6.1.5.7>.

نواح، عبدالرضا، فروتن‌کیا، شهروز. (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی محیط‌زیست. تهران: اندیشه احسان.

References

Ataei Asad, M. & Movahedi, R. (2022). Investigation of pro-environmental behavior of girl's students (Case study of senior secondary schools in Hamadan city. *Human & Environment*, 20(4), 87-102. [In Persian]

<https://civilica.com/doc/1871932>.

Bagheri, D., Mohseni, R. & Mahdavi, M. S. (2018). Analysis of the effect of social factors on pro-environmental behaviors (case study: citizens of Gorgan). *Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 3(7), 143-169. [In Persian]

<http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-519-en.html>.

- Barzegar, S. (2016). *The role of the environmental citizen in improving the quality of the urban environment*. The 4th international congress on civil engineering, architecture and urban development. Tehran, Iran. [In Persian]
<https://civilica.com/doc/620241>
- Boermans, D. D., Jagoda, A., Lemiski, D., Wegener, J., & Krzywonos, M. (2024). Environmental awareness and sustainable behavior of respondents in Germany, the Netherlands and Poland: A qualitative focus group study. *Journal of Environmental Management*, 370, 1-12.
<https://10.1016/j.jenvman.2024.122515>
- Bourdieu, P. (2002). *Outline of a theory of practice*. (S. M. Mardaniha, Trans.). Tehran: Naghsh-o-Negar Publication. [In Persian].
- Casaló, L. V. & Escario, J. J. (2018). Heterogeneity in the association between environmental attitudes and pro-environmental behavior. A multilevel regression approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 155-163.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.11.237>.
- Deylam Salehi, B. (2014). The evolution of the concept of citizenship in the process of globalization. *Political Science Quarterly*, 10(29), 91-114. [In Persian]
- Dioba, A., Kroker, V., Dewitte, S. & Lange, F. (2024). Barriers to pro-environmental behavior change: A review of qualitative research. *Sustainability*, 16(20), 76-87.
<https://doi.org/10.3390/su16208776>
- Dunlap, R. E. & Catton, W. R. (1993). Towards an ecological sociology: the development, current status and probable future of environmental sociology. *The Annual of the International Institute of Sociology*, 3, 268-284.
- Dunlap, R. E. & Van Liere, K. D. (1978). The new environmental paradigm. *The journal of environmental education*, 9(4), 10-19.
<https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875>
- Esfandiarpour, J., Moradi, E. & Jahanbakhsh, A. (2019). The relationship between the degree of Environmental Ethics and Social Capital with the Environmental Culture (Case Study: Kerman City). *Journal of Applied Sociology*, 30(4), 127-150. [In Persian]
<https://dx.doi.org/10.22108/JAS.2019.116579.1675>.
- Farhadian Babadi, F., Mohseni, A. & Azkia, M. (2023). Investigating environmental behavior with an emphasis on material consumerism lifestyle (Tehran citizens). *Socio-Cultural Changes*, 20(76), 130-154. [In Persian]
<https://dx.doi.org/10.30495/jscc.2023.1976205.2066>.
- Ifegbesan, A. P. & Rampedi, I. T. (2018). Understanding the role of socio-demographic and geographical location on pro-environmental behavior in Nigeria. *Applied Environmental Education & Communication*, 17(4), 335-351.
<https://doi.org/10.1080/1533015X.2017.1419102>.
- Iran Mahboob, J., Mirfardi, A. (2003). Investigating the reciprocal impact of the process of population increase and urbanization in Iran (1956-1996). *Population Quarterly*, 11 (45-46), 103-134. [In Persian]
- Jakučionytė-Skodienė, M., Dagiliūtė, R. & Liobikienė, G. (2020). Do general pro-environmental behaviour, attitude, and knowledge contribute to energy savings and climate change mitigation in the residential sector? *Energy*, 193, 1167-1184.
<https://doi.org/10.1016/j.energy.2019.116784>.

- Jahanparvar, M. & Behravarzi, M. (2019). The rights of an adopted child in Iran. *Bioethics*, 9(1), 25-36. [In Persian]
<https://doi.org/10.22037/bioeth.v9i1.25976>.
- Khousravi Kia, N. (2018). Investigating the relationship between socioeconomic status and environmental behaviors of citizens in Rey city. The 3rd national conference on science and technology of agricultural sciences, natural resources and environment of Iran. Tehran, Iran. [In Persian]
<https://civilica.com/doc/882325>.
- Kim, J., Bae, Y. K. & Chung, J. H. (2020). Modeling social distance and activity-travel decision similarity to identify influential agents in social networks and geographic space and its application to travel mode choice analysis. *Transportation Research Record*, 2674(6), 466-479.
<https://doi.org/10.1177/0361198120919412>
- Lange, F. (2023). Behavioral paradigms for studying pro-environmental behavior: A systematic review. *Behavior Research Methods*, 55(2), 600-622.
<https://doi.org/10.3758/s13428-022-01825-4>
- Liu, X., Zhang, M., Luo, X., Wang, P., Mu, T., Ming, H. & et al. (2022). Impact of socio-economic characteristics on energy consumption behaviors of suburban rural residents, evidence from on-site surveys in the Guanzhong Plain of China. *International Journal of Low-Carbon Technologies*, 17, 38-57.
<https://doi.org/10.1093/ijlct/ctab079>.
- Masnavi, M. R., Gholampour, S. & Seyedeh, N. (2012). Investigating the relationship between environmental degradation and industrial progress and the decrease in the belief of industrial-era man in nature as the source of life. The 2nd conference on environmental planning and management. Tehran, Iran. [In Persian]
<https://civilica.com/doc/147529>.
- Mehrara, A., Madanlou Juybari, S. & Zareh Zeidi, A. (2017). Investigating the role of environmental protection in sustainable development. *Shabak*, 10(29), 84-96. [In Persian]
<https://doi.org/10.30495/ALR.2022.1949221.2254>.
- Mirfardi, A. (2016). The study of relationship of socio-economic status and sense of social responsibility with environmental behavior (the case study: Noorabad Mamasani's residents). *Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 101-114. [In Persian]
<https://doi.org/20.1001.1.23223057.1395.5.1.7.2>.
- Mirfardi, A. (2023). The role of development indicators in demographic changes and policy-making: with an emphasis on Iran. *Socio-Cultural Strategy*, 12(4), 1181-1220. [In Persian]
<https://doi:10.22034/scs.2023.393589.1428>
- Mirfardi, A., Heidari, A. & Damsaz, T. (2017). Study the effect of responsibility on the environmental behavior by media mediating (Case study: Ahvaz). *Environmental Education and Sustainable Development*, 6(1), 55-68. [In Persian]
<https://doi.org/20.1001.1.23223057.1396.6.1.5.7>.
- Mirfardi, A. & Salamatian, D. (2024). Investigating the relationship between social capital and environmental behavior of Shiraz residents. *Urban Sociological Studies*, 14(50), 25-52. [In Persian]
<https://doi.org/10.71547/urb.2024.1015736>
- Moser, S. & Silke, K. (2018). Good intents, but low impacts: diverging importance of motivational and socioeconomic determinants explaining pro-environmental behavior, energy use, and carbon footprint. *Environment and Behavior*, 50, 626-656.

<https://doi.org/10.1177/0013916517710685>.

Movahed, M. & Salamatian, D. (2021). Explaining the environmental behavior of Shiraz youth through spiritual health. *Sociology of Culture and Art*, 2(3), 33-53. [In Persian]

<http://doi.org/10.34785/J016.2021.888>.

Navah, A. & Foroutankia, S. (2018). *Environmental sociology*. Tehran: Andisheh Ehsan Publication. [In Persian]

Nielsen, K. S., Nicholas, K. A., Creutzig, F., Dietz, T. & Stern, P. C. (2021). The role of high-socioeconomic-status people in locking in or rapidly reducing energy-driven greenhouse gas emissions. *Nature Energy*, 6(11), 1011-1016.

Pisano, I. & Lubell, M. (2017). Environmental behavior in cross-national perspective: A multilevel analysis of 30 countries. *Environment and Behavior*, 49(1), 31-58.

<https://doi.org/10.1177/0013916515600494>

Pretty, J., & Ward, H. (2001). Social capital and the environment. *World development*, 29(2), 209-227.

[https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00098-X](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00098-X)

Qadri, H. M. U. D., Zafar, M. B., Ali, H. & Tahir, M. (2025). Wealth, wisdom, and the will to protect: An examination of socioeconomic influences on environmental behavior. *Social Indicators Research*,

<https://doi.org/10.1007/s11205-025-03563-4>

Radman, M. (2017). Social indifference and socio-cultural disruption: A survey of youth in Bukan city. [Master's thesis]. University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. [In Persian]

Wan, Q. & Du, W. (2022). Social capital, environmental knowledge, and pro-environmental behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 14-43.

<https://doi.org/10.3390/ijerph19031443>

Yin, J., & Shi, S. (2021). Social interaction and the formation of residents' low-carbon consumption behaviors: An embeddedness perspective. *Resources, Conservation and Recycling*, 164, 1-14.

<https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105116>

Zamani Moghaddam, A. & Saeedi, M. (2013). The effect of environmental education on teachers' knowledge, attitude and skills. *Environment and Sustainable Development*, 3(1), 19-30. [In Persian]

<http://doi.org/20.1001.1.23223057.1392.1.3.3.8>